

ПРОЦЕС ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ ПІД ЧАС БОЙОВИХ ДІЙ

МКЧХ

МКЧХ

Міжнародний Комітет Червоного Хреста (МКЧХ)

Делегація МКЧХ (головний офіс):

Україна, м. Київ, вул. Велика Васильківська, 6-О

Тел.: +38 (044) 392 32 10 та 0 800 300 155

kyiv@icrc.org

ua.icrc.org

www.icrc.org

facebook.com/ICRCUA

twitter.com/ICRC_ua

© МКЧХ, березень 2018 р.

ПРОЦЕС ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ ПІД ЧАС БОЙОВИХ ДІЙ

ПЕРЕДМОВА

Кожна держава зобов'язана забезпечувати виконання права збройних конфліктів. Міжнародний Комітет Червоного Хреста, уповноважений підтримувати держави в цій діяльності, здійснює свої повноваження через заохочення інтеграції права збройних конфліктів у військові керівні документи, стандарти військової освіти, тренування та встановлення юридичної відповідальності з метою забезпечення такої поведінки учасників збройного конфлікту, яка відповідала би міжнародному гуманітарному праву.

Цей документ має на меті забезпечити підтримку інтеграції права збройних конфліктів у процеси прийняття рішень у збройних силах, переважно на оперативному рівні. Цей документ не дублює будь-яку конкретну національну доктрину будь-якої держави. Він розроблений для того, щоб надати допомогу відповідальним за розвиток національних доктрин та процедур оперативного планування з метою інтеграції права збройних конфліктів у військову практику. Очікуваним результатом використання цього документу є запровадження таких штабних процедур, які забезпечуватимуть розробку військових планів та наказів з належним та ефективним використанням норм права збройних конфліктів в оперативній практиці, таким чином зменшуючи наслідки збройного конфлікту для тих, хто не бере участі в бойових діях або вже перестав це робити.

Методи ведення війн швидко змінюються, особливо в часи, коли бойові дії є звичайним явищем. Гуманітарний вплив конфлікту стає безстроковим явищем. Право збройних конфліктів призначене для зменшення негативних наслідків війни в гуманітарній сфері. Належна інтеграція норм права збройних конфліктів у процес військового планування стане зразком упровадження ефективних та професійних командних і штабних процедур. Метою цієї публікації є заохочення подальшого розвитку такої діяльності.

ЗМІСТ

ВСТУП	7
РОЗУМІННЯ ОПЕРАТИВНОЇ ОБСТАНОВКИ:	
ВИЗНАЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ	10
Початкова підготовка	10
Правові межі	10
РОЗУМІННЯ ПРОБЛЕМИ: АНАЛІЗ ЗАВДАННЯ	12
Дотримання правових норм	12
Специфічні й заплановані завдання	13
Вказівки командира та аналіз завдання	15
РОЗУМІННЯ ПРОБЛЕМИ: ОЦІНЮВАННЯ ФАКТОРІВ	17
Розвідувальне забезпечення бойових дій	17
Навколишнє середовище	21
Цивільне населення	22
Війська супротивника	24
Свої (або дружні) війська	25
Час	27
Правила застосування сили	29
РОЗРОБКА ТА ОЦІНЮВАННЯ НАСЛІДКІВ ПЛАНУ ДІЙ	31
Порядок взаємодії	31
Розподіл бойових сил і засобів	32
Розгортання	33
Порядок вогневого ураження	34
Правила застосування сили	36
Навчання (тренування)	37

ПРИЙНЯТТЯ РІШЕННЯ КОМАНДИРОМ	38
Завершення планування	38
План маневрування	39
Під час виконання	42
ПРАВО ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ	
У БОЙОВИХ НАКАЗАХ	43
Загальна обстановка	44
Завдання	48
Виконання	48
Тилове забезпечення	57
Бойове управління і зв'язок	60

ВСТУП

1. Відповідальність командування, або ієрархічна (командна) відповідальність — це принцип права збройних конфліктів (далі — ПЗК). Згідно з ним команди будуть притягнуті до кримінальної відповідальності, якщо вони знали або мали б знати, що підлеглі збираються порушити закон (тобто вчинити воєнний злочин), але нічого не зробили, щоб запобігти цьому; або якщо вони не вживають жодних заходів щодо підлеглих (покарання або доповідь за підпорядкованістю), які вже порушили закон (вчинили воєнний злочин). Інші начальники, такі як штабний персонал, хоча й не відповідають за здійснення командних функцій, несуть кримінальну відповідальність, якщо знають про воєнні злочини — скоєні або такі, що готуються, — вчинені їхніми підлеглими, а так само не заважають їм або не доповідають про них своєму керівництву.

2. Пропонований документ адресовано командирам, штабним офіцерам та насамперед розробникам керівних документів. Щоб допомогти командирам розібратися з юридичною відповідальністю, цей документ наочно демонструє, де і як застосування ПЗК має бути інтегровано в процеси прийняття рішень оперативного та тактичного рівня, а також в бойові накази під час бойових дій. Це дасть змогу створити необхідні умови для дотримання ПЗК, яке враховується під час проведення операцій. Таким чином структура цього посібника відображає класичний військовий аналітичний процес (процес оцінювання), якого навчають, тренують та який застосовується в більшості збройних сил світу.

3. Щоб написане зрозуміли всі читачі та з метою його спрощення в тексті є посилання на такі визначення:

- «право збройних конфліктів», або ПЗК, замість «міжнародного гуманітарного права» як найбільш прийнятний термін у військовій сфері;
- «процес прийняття рішень чи інструкція з прийняття рішень», збірник керівних документів із процесу прийняття рішень, яких саме — залишається на розгляд читача, враховуючи норми національного законодавства;
- «особи, об'єкти, інфраструктура та райони, які перебувають під захистом міжнародного гуманітарного права» — охоплює всі зазначені категорії;
- «непередбачувані втрати або шкода» чи «побічна шкода» — застосовується замість «випадкова загибель чи поранення серед цивільного населення, нанесення шкоди цивільним об'єктам або їх поєднання» як найуживаніше поняття у військовій термінології;
- «напад» — використовується як для наступальних бойових дій, так і дій в обороні;
- «персонал, призначений у штаби», «штабні посадові особи» — передбачається, що читач сам визначиться з відповідним штабним персоналом, оскільки організація штабів у різних країнах не є однаковою;
- «заходи» — охоплює поставлені завдання; «засоби» — означає необхідні інструменти;
- «механізм» — стосується координації між призначеним у штаби персоналом для забезпечення дотримання норм права.

Такі слова, як «командир», «він» або «його» в жодному разі не виключають участі офіцерів-жінок. Щоразу, коли використовується слово чоловічого роду, маються на увазі чоловіки й жінки.

4. Один з основних принципів міжнародного права передбачає, що держави не можуть використовувати внутрішнє законодавство, щоб виправдати невиконання

нання своїх міжнародних зобов'язань. Тому цей документ ґрунтується на припущенні, що ті органи влади, які мають законні повноваження змінювати вітчизняні закони, декрети та правила, забезпечили відповідність внутрішнього законодавства міжнародним стандартам.

5. Пропонований документ базується на практичному досвіді МКЧХ та нормах ПЗК. Хоч він й ілюструє необхідність втілення правових норм у конкретні заходи, засоби та механізми забезпечення поваги до закону, документ не підміняє саме право. Цей документ продовжує оновлюватися, і ми будемо вдячні за будь-які пропозиції щодо його вдосконалення.

РОЗУМІННЯ ОПЕРАТИВНОЇ ОБСТАНОВКИ: ВИЗНАЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ

Початкова підготовка

6. Командир часто починає свою роботу з аналізу бойових розпоряджень, карт обстановки чи схем, а після цього його підлеглі здійснюють оцінювання району бойових дій, щоб надати необхідну детальну інформацію. На цьому початковому етапі точна інформація про загальні місця розташування осіб, об'єктів, інфраструктуру та райони, які перебувають під захистом міжнародного гуманітарного права, допоможуть сформулювати початковий задум. Процес прийняття рішення повинен забезпечувати, щоб точна інформація була доступною на відповідних рівнях доведення для прийняття рішення на початковому етапі.

Правові межі

7. Під час конфлікту важливим фактором, що визначає процес планування командира, а на пізніших етапах — і визначення розвитку воєнних дій, є специфічна правова база, у межах якої проводитимуться військові операції. Командир повинен бути ознайомлений зі своїми обов'язками, правовими межами діяльності як частиною початкового формулювання проблеми. Він має чітко розуміти наслідки правового статусу своєї операції. Саме правова основа формуватиме всю військову діяльність від стратегічного до тактичного рівня. Рівень вирішення цього питання може відрізнитися

залежно від організації відповідних збройних сил та їхнього зв'язку з певними політичними силами або підпорядкування їм. Тому доцільно поставити питання, чи забезпечуються командир та його особовий склад у процесі прийняття рішень або в окремих інструкціях необхідними заходами, засобами та механізмами для вирішення таких питань:

- аналіз керівних документів стосовно визначення правового статусу конфлікту (наприклад, міжнародний збройний конфлікт, збройний конфлікт неміжнародного характеру) та можливість застосування різних елементів ПЗК, включаючи відповідні договори (наприклад, Додаткові протоколи до Женевських конвенцій, Оттавська конвенція про заборону застосування протипіхотних мін);
- основні принципи ПЗК (тобто застереження, військова необхідність, розрізнення, пропорційність та обмеження) та їхнє обов'язкове застосування під час планування, віддання наказів і проведення операцій;
- різниця в стадіях операцій на території супротивника між початковою фазою вторгнення та наступною окупацією (особливо це стосується відповідальності окупаційних сил щодо цивільного населення).

РОЗУМІННЯ ПРОБЛЕМИ: АНАЛІЗ ЗАВДАННЯ

8. Аналізуючи розпорядження начальника, тобто під час вивчення задуму вищого керівництва, завдань (визначених та запланованих), необхідних для виконання поставленого завдання, відповідних обмежень та можливих змін ситуації, командир, якому поставлене завдання, повинен оцінити, чи може він законно виконати його в межах наявної нормативної бази. Тому командир повинен усвідомлювати свої зобов'язання відповідно до ПЗК, а також потенційний гуманітарний вплив його дій. Його керівні вказівки підлеглим командирам та штабним офіцерам із планування мають включати аналіз правових і гуманітарних факторів.

Дотримання правових норм

9. Дисципліна та належне виконання наказів базуються на загальному переконанні, що начальники, як правило, віддають правомірні накази. Проте в разі скоєння правопорушення підпорядкування начальству та виконання наказу не є виправданням. Якщо існують сумніви щодо законності отриманого наказу чи можливості його виконання згідно з нормами права, у підлеглих мають існувати можливості поставити правомірність такого наказу під сумнів, уточнити його та навіть отримати підтвердження від вищого керівництва. Крім того, очевидно, що для досягнення правових цілей у будь-якому разі можна використовувати лише правомірні засоби та способи ведення війни. Тому

процес прийняття рішень має включати такі процедури:

- аналіз загальної обстановки в більш широкому масштабі для визначення меж військової необхідності кожного елемента плану вищого керівництва. Це дозволить оцінити пропорційність кожного наступного кроку (тобто баланс між військовою перевагою, отриманою від успішної атаки, та потенційним ризиком для осіб або об'єктів, які перебувають під захистом);
- надання можливості підпорядкованому особовому складу запитувати уточнення та роз'яснення щодо законності отриманого розпорядження, стосовно якого після проведення відповідного аналізу є сумніви;
- нагадування командирам та підлеглим про обов'язок відмовляти у виконанні явно злочинного наказу (наприклад, нікого не залишати в живих або не брати полонених, навмисне вбивство цивільних осіб);
- надання конкретних керівних вказівок щодо певних засобів і методів ведення війни, які можуть бути незаконними в контексті виконання завдання або якщо будуть потрібні додаткові вказівки (наприклад, заборона використання запалювальної зброї в міській зоні бойових дій).

Специфічні й заплановані завдання

10. Аналіз як поставлених завдань (тобто тих, що викладені в директивах або розпорядженнях, отриманих підлеглим від його вищого командира), так і запланованих (тобто інших дій, яких вимагає виконання поставленого завдання), дозволяють командиру визначити, що він повинен зробити для виконання завдання. Цей аналіз також є можливістю для командира та його особового складу перевіряти законність різних завдань та визначає ті заходи (як дії, так і обмеження), які будуть необхідні для забезпечення виконання завдань відповідно до норм права. Ці потрібні дії будуть викладені підлеглим у процесі постановки завдань. Обмеження

враховуватимуться в процесі планування й можуть виражатися у формі Правил застосування сили або координації вогневої підтримки в належний час. Процес прийняття рішень або інструкція з прийняття рішень повинні використовуватися для врегулювання таких питань:

- зобов'язання здійснювати лише законні дії під час виконання поставленого завдання;
- надання командирю юридичного супроводу щодо законності різноманітних завдань (наприклад, за наявності юридичного радника);
- постановка завдання штабним посадовим особам для виявлення в запланованих заходах зобов'язань, що витікають із ПЗК, таких як:
 - запобіжні заходи, необхідні для забезпечення поваги до осіб, об'єктів, інфраструктури та районів, які перебувають під захистом міжнародного гуманітарного права (наприклад, евакуація, маркування культурних об'єктів та споруд або установок, що утримують небезпечні сили, оголошення обмежень для забезпечення їхнього захисту тощо);
 - фізичний захист осіб, об'єктів, інфраструктури та районів, які перебувають під захистом міжнародного гуманітарного права, для запобігання атакам, нападу або мародерству (наприклад, захист меншин, споруд або установок, які перебувають під захистом міжнародного гуманітарного права та утримують небезпечні сили, об'єкти культурної спадщини, культові місця тощо);
 - захоплення, охорона та евакуація захоплених осіб;
 - пошук, належне поводження та евакуація поранених, хворих, потерпілих внаслідок корабельних аварій та померлих;
 - поводження з воєнними трофеями;
- постановка відповідних завдань підпорядкованим підрозділам за умови їхньої належної підготовки, оснащення та доступності;
- виконання заходів у разі відсутності ресурсів (наприклад, запит до вищого командування на отримання

додаткових ресурсів, включаючи час на підготовку до виконання специфічних завдань, укладання договорів щодо використання місцевого транспорту або примусове керування місцевими перевезеннями тощо).

Вказівки командира та аналіз завдання

11. Після завершення аналізу поставленого завдання командир віддає керівні вказівки про проведення оцінювання обстановки (Керівництво для командирів з планування та план роботи штабу), а також може вимагати надати будь-які необхідні пояснення. Він продовжує відстежувати виконання бойового завдання під час оцінювання обстановки.

12. Розробка плану дій базується на підставі вказівок і наказів, які віддає командир після проведення оцінювання обстановки. Таким чином Керівництво для командирів з планування дозволяє командиру на ранній стадії керувати особовим складом для розробки планів дій, які мінімізують негативні наслідки гуманітарного характеру під час операції, а також привертають увагу до сфер, у яких, на його думку, питання відповідності вимогам ПЗК буде критичним. Процес прийняття рішень повинен передбачати конкретні заходи для командира в його керівництві підлеглим особовим складом:

- з'ясувати обмеження в часі, просторі, у правилах застосування сили, маршрутах пересування, гуманітарних наслідках і т. ін., яких командир хоче дотриматися з метою уникнути або в будь-якому разі мінімізувати негативні наслідки гуманітарного характеру під час операції;
- вказати процедури, які він хоче запровадити для контролю за процесом вибору цілей, включаючи визначення законних військових цілей та оцінювання пропорційності під час нападу, зокрема встанов-

- лення рівня керівництва, на якому повинні прийматися рішення про пропорційність;
- вказати фактори, включаючи питання пропорційності, розрізнення та гуманітарного впливу, які командир бажає використати під час оцінювання плану дій.

РОЗУМІННЯ ПРОБЛЕМИ: ОЦІНЮВАННЯ ФАКТОРІВ

13. Рішення командира щодо здійснення операції формуються з урахуванням таких факторів, як оцінка супротивника, вивчення навколишнього середовища, оцінка своїх військ та термінів виконання поставлених завдань. Під час їхнього оцінювання дослідження юридичних і гуманітарних наслідків цих факторів, крім їх суто військового значення, є ключовим елементом для ефективного застосування норм ПЗК під час виконання бойового завдання. Надходження належної інформації здійснюється безпосередньо в межах розвідувальної підготовки до бойових дій. Тому точне і швидке інформування прямо впливає на планування та проведення операцій.

Розвідувальне забезпечення бойових дій

14. Результати розвідувального забезпечення бойових дій не можуть бути отримані ізольовано від плану, що розробляється та починається з аналізу завдання. Водночас і план не повинен розроблятися без розвідувальних даних. Аналіз локальної географічної та демографічної ситуації, на додаток до їхнього безпосереднього вкладу в передбачений план дій, також повинен висвітлювати окремі елементи, які відіграють певну роль у застосуванні правових норм. Цей аналіз має доповнюватися оцінками поточної гуманітарної ситуації та можливих наслідків запланованих або поточних операцій. Без своєчасної та точної інформації впливу

на цивільне середовище командир не зможе виконувати свої зобов'язання щодо розмежування військових цілей та комбатантів, з одного боку, та осіб, об'єктів, інфраструктури та районів, які перебувають під захистом міжнародного гуманітарного права, — з іншого. Так само він не зможе точно оцінити пропорційність своїх операцій. Правильне розуміння людської складової та потенційної побічної шкоди, спричиненої його операціями, дозволяє командирі встановити обмеження на заплановані чи поточні операції. У процесі прийняття рішень або в інструкції з прийняття рішень слід звернути увагу на завдання штабу з постійного визначення всіх осіб, об'єктів інфраструктури та районів, які перебувають під захистом міжнародного гуманітарного права (включаючи місця розташування, поточну ситуацію та маршрути руху) в межах визначеного району і які мають розвідувальну цінність, оцінити їхню відносну близькість до військових цілей та потенційний гуманітарний вплив, який виникає в результаті нападу на ці цілі. Розвідувальне забезпечення тактичних дій повинно включати зокрема таке:

- детальний аналіз потенційних сил супротивника та військових цілей;
- детальний аналіз всіх осіб, об'єктів, інфраструктури та районів, які перебувають під захистом міжнародного гуманітарного права, в межах зони бойових дій;
- елементи ідентифікації сил супротивника, включаючи знаки розрізнення осіб, які користуються захистом (тобто медичний та духовний персонал);
- місцезнаходження, маршрути руху та поточна ситуація стосовно особового складу, об'єктів та транспортних засобів підрозділів супротивника, які не є комбатантами (тобто медичного та духовного персоналу);
- розташування таборів військовополонених, а також військових або цивільних таборів інтернованих осіб (які перебувають під контролем супротивника);
- правовий статус поліції, підрозділів цивільної оборони та інших організованих національних служб

(тобто належать їхні представники до складу збройних сил чи ні);

- місця перебування та концентрації цивільного населення (наприклад, міста, селища, села, притулки, табори для біженців, переміщених або інтернованих осіб);
- можливість після початку бойових дій мати справу з елементами народного опору з боку супротивника “levée en masse”¹, учасники якого виконуватимуть роль комбатантів, та різноманітні варіанти дій щодо них;
- імовірність прямої участі у воєнних діях цивільних осіб;
- наявність, місце розташування, становище та переміщення персоналу ООН (цивільного чи військового) та гуманітарних організацій, якщо такі є;
- об’єкти, необхідні для виживання населення (наприклад, питна вода, харчові продукти та місця їх зберігання, сільськогосподарські райони тощо);
- цивільні медичні установи або об’єкти, постійні або тимчасові, та їхній персонал;
- культурні об’єкти (будівлі або об’єкти високої культурної цінності з їхнім визнаним рівнем захисту та персоналом);
- споруди та установи, що містять небезпечну складову в юридичному розумінні (наприклад, атомні електростанції, греблі та дамби), а також інші спеціальні об’єкти, що представляють еквівалентну загрозу (наприклад, об’єкти хімічної промисловості, сховища ПММ), та їхній персонал;
- райони зі спеціальним статусом (наприклад, демілітаризовані або нейтральні зони, незахищені райони, дипломатичні представництва) та їхній персонал;

1 Термін “levée en masse” стосується мешканців неокупованої території, які під час наближення ворога стихійно беруться за зброю, щоб протистояти військам, які здійснюють вторгнення, не встигнувши організувати себе в регулярні збройні сили. До них мають ставитися як до комбатантів, якщо вони відкрито носять зброю і дотримуються законів і звичаїв війни. Якщо вони захоплені, то мають право, щоби з ними поводилися як із військовополоненими.

- необхідний координаційний механізм для безперервного та швидкого оновлення та обміну даною інформацією протягом планування та проведення операції з відповідними підрозділами, включаючи зокрема спеціальні підрозділи з визначення цілей.

15. Характер, обстановка, розгортання та бойова спроможність супротивника є важливими елементами інформації, що дозволяє командирі правильно оцінити його можливі плани дій і, таким чином, їхній потенційний вплив на гуманітарну ситуацію. Під час розвідувальної діяльності здійснюватиметься аналіз місцевості, який зазвичай дозволяє виявити ворожі шляхи підходів або коридори руху. Здійснення цього аналізу дозволить розвідувальним підрозділам дати інформацію про потенційні цивільні коридори руху, особливо, якщо вони стосуються потенційних планів дій супротивника. Цей аналіз, у свою чергу, повинен містити інформацію про розробку власних задумів на операцію. Процес прийняття рішень або інструкція з прийняття рішень мають стосуватися питань постановки завдання відповідному особовому складу, який працюватиме над постійним збором інформації, зокрема:

- аналізом імовірних дій осіб, які перебувають під захистом, з метою інформування про це командира під час планування операцій;
- пересуванням цивільного населення за різними маршрутами руху в зоні бойових дій, а також безпосередньо в районі, який представляє для розвідки певний інтерес;
- необхідним координаційним механізмом для безперервного та оперативного оновлення та обміну даною інформацією протягом планування та проведення операції з відповідними підрозділами, включаючи зокрема підрозділ з визначення цілей.

16. Аналіз розвідувальних даних щодо тактичних дій нечасто надає командирі цілісну картину, якщо взагалі таке можливо. Прогалини в його інформаційному

забезпеченні можуть бути ліквідовані за допомогою направлення відповідних запитів вищому керівництву або постановки завдань на підставі власної наявної інформації, завдяки виявленню, розпізнаванню цілей та розвідці. Особливо важливо, щоб командир виявив і спробував заповнити інформаційні прогалини, які можуть вплинути на його здатність проводити операції відповідно до ПЗК. Тому в процедурі прийняття рішень чи відповідній інструкції слід підкреслити важливість розробки якомога повнішої картини потенційних проблем гуманітарного характеру. Мають бути визначені інформаційні лакуни, що негативно впливають на дотримання ПЗК, і визначені відповідні дії, які виконуватимуться в межах збору інформації, спостереження, визначення цілей і розвідки, зокрема:

- складання детального опису та опису потенційних комбатантів та військових цілей супротивника, характер, місце та/або переміщення яких повинні бути перевірені;
- складання детального переліку та визначення всіх осіб, об'єктів, інфраструктури та районів, які перебувають під захистом міжнародного гуманітарного права, їхнього місцезнаходження, обстановки навколо та маршрутів переміщення.

Навколишнє середовище

17. Аналіз факторів навколишнього середовища, що включає топографію та демографію, повинен розглядатися як із погляду супротивника, так і з власних поглядів та неминуче тісно пов'язаний із розумінням аналізу місцевості тощо. Вони також тісно пов'язані з обстановкою та настроями серед цивільного населення, яке буде особливо вразливим у періоди конфлікту до наслідків місцевих екологічних проблем. Тому фактори навколишнього середовища мають оцінюватися стосовно можливих планів дій (тобто власних, супротивника та цивільного населення) та впливу цих варіантів на осіб, об'єкти, інфраструктуру та райони, які перебувають під захистом міжнародного гуманітарного

права. Із цією метою в процесі прийняття рішень чи інструкції з процесу прийняття рішення слід звертати увагу на завдання відповідного особового складу з постійного моніторингу та своєчасного й ефективного обміну інформацією стосовно:

- загальної гуманітарної ситуації (охорони здоров'я, харчування та водопостачання, медичних установ тощо) та стану інфраструктури (наприклад, лікарень, сховищ для зберігання продуктів харчування), пов'язаних із ними ризиків і проблем, обмежень цих систем і їхнього розвитку (включаючи їхню здатність вирішувати додаткові навантаження, що виникають внаслідок конфлікту);
- можливих зв'язків між факторами зовнішнього середовища та ризиком побічної шкоди (наприклад, температурою, рівнем опадів, початком та завершенням світлового дня);
- можливих зв'язків між місцевими архітектурними особливостями та ризиком побічної шкоди (наприклад, використанням деревини для житлового та іншого будівництва, відсутністю підвалів як потенційних притулків);
- оцінювання ризиків та наслідків шкоди доквіллю;
- оцінювання ризиків та наслідків руйнації небезпечних об'єктів (тобто в юридичному розумінні: атомних електростанцій, гребель та дамб, а також інших спеціальних об'єктів, що становлять еквівалентну загрозу, наприклад, хімічна промисловість, місця зберігання паливно-мастильних матеріалів).

Цивільне населення

18. Характер сучасного конфлікту відіграє значну роль у формуванні і проведенні військових операцій через вплив цивільного населення та гуманітарної складової на військові дії. Зі зростанням урбанізації та збільшенням асиметричних операцій цивільні особи стали центральними фігурами під час ведення бойових дій. Військова діяльність, яка зачіпає цивільне населення, широко висвітлюється та оприлюднюється. Вплив у

інформаційній сфері може мати стратегічний вплив на військове планування. Тому командир повинен передбачити, щоб питання цивільного населення та гуманітарна ситуація були належним чином проаналізовані його підлеглими. Крім того, він має чітко окреслити різницю між цивільним населенням (має захист від прямого нападу згідно з ПЗК), комбатантами та іншими особами, які безпосередньо беруть участь у бойових діях. Таким чином, може бути корисно провести окремих аналіз цього питання, що відрізнятиметься від будь-якого оцінювання своїх сил та сил супротивника. У будь-якому разі, як із гуманітарних, так і з оперативних причин, процес прийняття рішень або інструкція з прийняття рішень мають відповідати на такі питання:

- визначення конкретних елементів інформації щодо цивільного населення (наприклад, чисельності та складу населення, економіки, культури, релігії, ЗМІ, ставлення), які повинні бути зібрані та враховані під час планування;
- визначення найбільш ймовірних та найгірших сценаріїв розвитку цивільної ситуації;
- близькість осіб, об'єктів, інфраструктури та районів, які перебувають під захистом міжнародного гуманітарного права, до передбачуваних військових цілей та потенційного ризику побічної шкоди;
- застереження (наприклад, ідентифікація військових об'єктів через отримання розвідувальних даних за допомогою агентурної розвідки, визначення безпечних відстаней), щоб уникнути або хоча б мінімізувати ризик побічної шкоди;
- оцінювання потенційних втрат серед цивільного населення (тобто поранених, хворих, потерпілих внаслідок корабельних аварій та загиблих, які потребуватимуть належного поводження, окрім власних втрат), а також спроможність цивільних громад та спільнот адаптуватись до них (існує тісний зв'язок із розробкою аналітичних матеріалів щодо цивільного середовища, розумінням гуманітарної ситуації та підтримкою інфраструктури);

- оцінювання ризиків потенційних місць розташування та напрямів переміщення населення (якщо це не відображено в порядку розвідувального забезпечення тактичних дій);
- ставлення до внутрішньо переміщених осіб, біженців та інших цивільних жертв, які переміщуються всередині або за межами зони бойових дій;
- наявність гуманітарних організацій, які діють у цьому регіоні (в тому числі питань про те, як їх розпізнати, визначити межі їхніх мандатів та діяльності);
- призначення посадових осіб, відповідальних за взаємодію з цивільними органами влади та гуманітарними організаціями;
- інформація щодо ролі та завдань місцевих правоохоронних та рятувальних органів (чи входить їхній персонал до складу збройних сил).

Війська супротивника

19. Оцінюючи бойову спроможність супротивника, командир та його особовий склад прагнуть сформувати чітке уявлення про можливості та наміри супротивника. Для належного дотримання ПЗК необхідно також розраховувати потенційні гуманітарні впливи та наслідки відповідно до можливостей супротивника. Найбільш корисними в даному випадку будуть розвідувальні підрозділи. Процес прийняття рішень або інструкція з прийняття рішень повинні містити вказівки відповідному особовому складу для постійного збирання та надання інформації, це зокрема:

- визначення та ідентифікація особового складу збройних сил супротивника, а також інших осіб, які не мають захисного статусу від нападу (тобто цивільних осіб, які безпосередньо беруть участь у бойових діях) та військових цілей;
- оцінювання потенційних ворожих втрат (поранених, хворих, осіб, постраждалих внаслідок корабельних аварій, померлих і захоплених, тобто всіх осіб, із якими доведеться працювати, окрім надання допомоги своїм військам);

- оцінювання та безпосереднє врахування можливих наслідків для осіб, об'єктів, інфраструктури та районів, які перебувають під захистом міжнародного гуманітарного права, та можливі прогнози, включаючи «найбільш ймовірний» і «найгірший» сценарії (наприклад, запис та подання результатів командирів під час планування та проведення операції).

Свої (або дружні) війська

20. Оскільки командир та його особовий склад переглядають наявні оцінювання обстановки та враховують, що потрібно для досягнення кожного плану дії, вони мають забезпечити, щоб завдання, необхідні для виконання ПЗК, були ідентифіковані та враховані в процесі планування. Вони також повинні об'єктивно оцінювати стан своїх підлеглих щодо готовності виконувати ці завдання згідно з ПЗК (наприклад, їхню здатність відрізнити себе від цивільного населення або поводитися відповідно до закону). Процес прийняття рішень або інструкція з прийняття рішень мають містити:

- відповідальність командира за перевірку своїх підлеглих щодо їхньої обізнаності стосовно прав та обов'язків відповідно до ПЗК;
- вимогу перевірити відповідність навчання та оснащення військ або визначити додаткові потреби:
 - загальні права, обов'язки та поведінку під час контакту з особами, поводження з об'єктами, інфраструктурою та районами, які перебувають під захистом міжнародного гуманітарного права (наприклад, коли вони беруть в полон або затримують людей), або коли вони самі стають особами, які підпадають під захист (приміром, коли вони поранені, у разі корабельної аварії або потрапляння в полон);
 - зокрема стосовно виконання поставлених і запланованих завдань (наприклад, збирання поранених, хворих та потерпілих внаслідок корабельних аварій, збір даних під час поховання, охорони та/або допитів захоплених осіб, охорона культурних

- об'єктів, споруд та установ, що утримують небезпечні сили);
- необхідність видачі адекватних засобів ідентифікації та перевірки їхнього ефективного використання відповідно до правових норм, зокрема забезпечення того, щоб їхнє використання в конкретних обставинах не містило віроломства (тобто дій, спрямованих викликати довіру супротивника, щоб він дотримався вимог ПЗК, із наміром зрадити таку довіру і призвести до вбивства, поранення або захоплення супротивника):
 - для особового складу збройних сил (наприклад, форма одягу, посвідчення особи та особисті жетони для всіх, розпізнавальні знаки для медичного та духовного персоналу);
 - для цивільних осіб, які супроводжують збройні сили (наприклад, цивільні екіпажі, цивільні медичні або духовні особи, журналісти, цивільні підрядники; це можуть бути, наприклад, посвідчення особи та особисті жетони для всіх, розпізнавальні знаки для медичного та духовного персоналу);
 - вимога щодо ведення необхідних реєстрів (наприклад, захоплених, поранених, загиблих, розташування могил) та оперативне надсилання всіх даних до вищого керівництва;
 - вимога оцінювати власні втрати (наприклад, поранених, хворих, осіб, потерпілих внаслідок корабельних аварій або померлих) та спроможність своїх військ впоратися з їхньою кількістю;
 - перевірка аспектів тилового забезпечення, пов'язаних із дотриманням ПЗК (наприклад, автомобільні шляхи, альтернативні шляхи постачання, що обминають населені пункти, зарезервовані дороги для руху цивільного населення, запобіжні заходи під час скидання та зберігання небезпечних матеріалів, процедури надання заявок, медична евакуація, застереження та обмеження під час розміщення підрозділів поблизу осіб, об'єктів, установ та

районів, які перебувають під захистом міжнародного гуманітарного права, оформлення запитів, укладання договорів на використання додаткових ресурсів або їх вимушене застосування);

- постановка завдань штабним посадовим особам з метою оцінити наявність та ефективність роботи засобів зв'язку, необхідних для передачі інформації, пов'язаної із особами, об'єктами, інфраструктурою та районами, які перебувають під захистом міжнародного гуманітарного права (наприклад, зв'язок із цивільними органами влади, канали для евакуації поранених, хворих або потерпілих унаслідок корабельних аварій, попередження населення перед нападом, за винятком випадків «коли це не дозволяють зробити обставини»);
- механізм своєчасного інформування штабу про стан готовності військ виконувати завдання відповідно до норм ПЗК, необхідний командирі для прийняття рішення;
- заходи щодо виправлення можливих недоліків (наприклад, додаткове навчання та тренування, випуск відсутніх засобів ідентифікації).

Час

21. Часові обмеження, часто пов'язані із відстанню, неминуче накладатимуть обмеження на можливі плани дій. Командир або особовий склад його штабу мають оцінити строки виконання кожного конкретного завдання. Розрахунок часу включає в себе як послідовність завдань, так і тривалість кожного, наскільки це можна реально оцінити до бойового зіткнення із супротивником. Зокрема командир буде зосереджений на прискоренні темпу виконання завдання задля досягнення цілей скоріше, ніж його супротивник. Проте командир повинен також зважати на швидкість проведення його операцій з урахуванням специфіки місцевого цивільного населення. Таким чином, крім аналізу ймовірних строків, які можна передбачити для дій супротивника, анало-

гічний аналіз необхідний і для реакції цивільного населення на наслідки конфлікту. Тривалість військових операцій у будь-якій конкретній області буде важливим фактором для оцінювання масштабів впливу на цивільне населення. Таким чином, точне оцінювання тривалості, пов'язане з аналізом гуманітарної інфраструктури, здійсненим під час проведення заходів з розвідувального забезпечення, може вплинути на рішення командира про рівень пропорційності дій під час планування. У процесі прийняття рішень чи керівництві з прийняття рішень слід ставити завдання офіцерам штабу з розгляду таких факторів:

- час, необхідний для виконання заходів щодо уникнення або хоча б зведення до мінімуму ризику для осіб, які перебувають під захистом, об'єктів, інфраструктури та районів планування та проведення операцій (наприклад, час та засоби, потрібні для ефективного попередження населення про атаки, час, необхідний для евакуації або переміщення цивільного населення у притулки, умови для можливого припинення вогню для мирних жителів, щоб вони поповнили запаси медикаментів, їжі та води;
- можливість планування атаки на час, коли особи, об'єкти, інфраструктура та райони, які перебувають під захистом міжнародного гуманітарного права, піддаються найменшому ризику;
- час, потрібний для забезпечення запобіжних заходів для захисту осіб, об'єктів, інфраструктури та районів, які перебувають під захистом міжнародного гуманітарного права, включаючи підготовку військ у разі необхідності, пов'язаної з виконанням конкретного завдання;
- часові межі можливих маршрутів рухів або переміщень цивільного населення;
- здатність інфраструктури гуманітарної підтримки витримати додаткові навантаження, які виникають внаслідок запланованих військових операцій (наприклад, постачання добових норм в медичні установи, включаючи ліки та паливо, потужності

систем водопостачання як на місці, так і на потенційних маршрутах переміщення населення, достатність запасів продовольства, які неможливо відновити через бойові дії);

- період часу, коли військовополонені та інші затримані особи потребуватимуть належного утримання на кожному етапі цього процесу.

Правила застосування сили

22. Правила застосування сили видаються уповноваженими органами та допомагають у встановленні обставин та обмежень, які стосуються використання збройних сил для досягнення своїх цілей. Вони надають дозвіл та/або встановлюють обмеження, серед іншого, на використання сили, визначення місцезнаходження та маневрування військ, а також застосування певних спеціальних можливостей. Хоча інших додаткових бойових завдань неможливо сформулювати на основі цих факторів, вони можуть мати суттєвий вплив на проведення кампанії, масштабних операцій та бойових дій.

23. Як мінімум, правила застосування сили мають враховувати обмеження ПЗК, що використовуються за більшості обставин. З військових та політичних причин вони можуть накладати більш суворі обмеження, ніж ПЗК. Відповідно, процес прийняття рішення або керівництво з прийняття рішень мають розкривати такі питання:

- постановка завдань відповідним посадовим особам з аналізу правил застосування сили, отриманих від вищого керівництва, з метою визначення відповідності вимогам, згідно з якими необхідно забезпечити успішне виконання поставленого завдання, не допускаючи при цьому надмірного застосування сили, що може призвести до порушень ПЗК;
- наявність механізму координації, який дозволяє за потреби вести діалог з вищим керівництвом, уточнювати правила застосування сили, особливо щодо

надання дозволу на використання засобів або методів бойових дій, які, ймовірно, не відповідають нормам права.

РОЗРОБКА ТА ОЦІНЮВАННЯ НАСЛІДКІВ ПЛАНУ ДІЙ

24. Розробка планів дій (планування) передбачає складний процес створення варіантів дій для виконання ключових кроків, визначених командиром, із метою виконання завдання в умовах обмежень, виявлених під час оцінювання. Процес включатиме виділення військ на виконання поставленого завдання та організацію взаємодії, щоб досягти його виконання за цих обмежень та неминучих лімітів наявних ресурсів. Зокрема для проведення операції будуть визначені часові межі, сили й засоби для виконання відповідних завдань, а також застосування засобів комплексного ураження супротивника. Кожен крок у цьому процесі повинен відповідати ПЗК.

Порядок взаємодії

25. Проаналізувавши поставлені та заплановані завдання й обмеження, визначені командиром, особовий склад штабу розроблятиме план дій для досягнення бажаного результату в рамках зазначених обмежень. Часові ліміти операції обов'язково зумовлені запланованими результатами й наявними ресурсами з погляду сил, засобів та тилового забезпечення. Проте для забезпечення дотримання ПЗК слід також враховувати такі строки ведення бойових дій, які змогли б мінімізувати вплив на осіб, об'єкти, інфраструктуру та райони, які перебувають під захистом міжнародного гуманітарного права. Процес прийняття рішень або

інструкція з прийняття рішень повинні передбачати розв'язання питань, які потребують уваги, а саме:

- визначення часових меж проведення операції, щоб уникнути чи хоча б звести до мінімуму їхні гуманітарні наслідки (наприклад, під час вибору нічної атаки, щоб мінімізувати наявність осіб, які перебувають під захистом міжнародного гуманітарного права, або відпрацювати питання взаємодії під час здійснення наступальних дій для забезпечення максимальної точності наведення вогню з метою зменшити ризик побічної шкоди);
- забезпечення часового проміжку між попередженням про напад та його початком дозволить цивільним особам сховатися в укриття;
- за можливості надання часу та простору для осіб, які перебувають під захистом міжнародного гуманітарного права, перейти в безпечні райони.

Розподіл бойових сил і засобів

26. Розподіл військ для виконання завдання повинен здійснюватися таким чином, щоб відповідати ПЗК. Наприклад, розгортання сил і засобів, які більшою або меншою мірою забезпечують вибіркову дію зброї, впливатиме на те, яким ризикам піддаватимуться особи та райони, що перебувають під захистом міжнародного гуманітарного права. Виділяючи війська на виконання певних завдань, у межах яких військовослужбовці мають конкретні зобов'язання з виконання ПЗК (наприклад, охорона військовополонених, виконання функцій санітарів і т. д.), особовий склад штабу повинен враховувати наявність відповідної підготовки для виконання таких функцій і забезпечити контроль за їхнім дотриманням. Процес прийняття рішення або інструкція з прийняття рішень мають містити рекомендації щодо:

- виділення сил та засобів з урахуванням уникнення або хоча б зведення до мінімуму ризиків для осіб або районів, які перебувають під захистом міжнародного гуманітарного права;

- ретельного підбору сил і засобів, які використовуватимуться для виконання завдань, під час яких значну увагу приділятимуть дотриманню норм ПЗК;
- належної підготовки особового складу, задіяного під час виконання завдань, у процесі яких особливу увагу приділятимуть дотриманню норм ПЗК.

Розгортання

27. У плані розгортання сил слід враховувати вимогу уникати піддавання ризику осіб, об'єктів, інфраструктури та районів, які перебувають під захистом міжнародного гуманітарного права, визначаючи їх як потенційні цілі. Процес прийняття рішень або інструкція з прийняття рішень повинні стосуватися:

- заборони розміщення позицій, включаючи елементи тилового забезпечення й позиції засобів ураження (наприклад, артилерії, мінометів, засобів протиповітряної оборони), поруч з особами, об'єктами, інфраструктурою та районами, які перебувають під захистом міжнародного гуманітарного права. У випадку, якщо неможливо дотриматися цієї вимоги, евакуювати або розмістити в укриттях цивільних осіб, які перебувають у небезпеці, або, як мінімум, позначити їхню присутність;
- розташування медичних закладів на віддаленні від бойових позицій або, якщо це неможливо, позначення цих об'єктів захисними знаками розрізнення згідно з нормами, які забороняють зловживання захисними емблемами і віроломства (тобто закликати до противника з наміром обманути його, примусивши повірити, що він або повинен представити захист, передбачений ПЗК, або сам користується таким захистом, із метою вбивства, поранення або взяття в полон супротивника);
- обов'язку, у разі потреби, евакуації, надання приюту або іншої охорони особам, об'єктам, інфраструктурі та районам, які перебувають під захистом міжнародного гуманітарного права (включаючи позначення їхнього розміщення);

- необхідності своєчасного інформування населення (безпосередньо або через представника) про будь-яку значну загрозу їхній безпеці (наприклад, порушення роботи доріг або зв'язку, підготовка до руйнування моста, мінування);
- обов'язку командира не допустити нанесення зайвої шкоди особам, об'єктам, інфраструктурі та районам, які перебувають під захистом міжнародного гуманітарного права, пов'язаної з переміщенням важкої військової техніки (наприклад, танків, самохідної артилерії) через села або інші райони;
- процесу, за допомогою якого командири можуть на відповідному рівні вимагати призупинення правового захисту культурного об'єкта, якщо тактична ситуація виправдовує це й немає інших альтернатив. У будь-якому запиті необхідно вказати тривалість зняття недоторканності.

Порядок вогневого ураження

28. Належне застосування засобів ураження є невід'ємною частиною ефективних бойових дій. Контроль за відкриттям вогню за допомогою точного та постійно поновлюваного процесу вибору цілей, який об'єктивно оцінює співставлення побічної шкоди та військової цінності цілі в умовах обстановки, що склалася на той час, є суттєвим елементом відповідності ПЗК. Використання точних та добре зрозумілих заходів контролю над відкриттям вогню має важливе значення для забезпечення захисту осіб, об'єктів, інфраструктури та районів, які перебувають під захистом міжнародного гуманітарного права. Крім того, засоби та методи, які можуть бути використані для ведення бойових дій, не є необмеженими, і це буде особливо важливим під час планування нанесення ударів вогневої підтримки. Процес прийняття рішень або інструкція з прийняття рішень мають містити такі питання:

- виявлення та перевірка точного характеру, поточного або запланованого використання потенційних військових цілей, а також їхнього навколишнього

середовища (включаючи відстань між військовими цілями та особами, об'єктами, інфраструктурою та районами, які перебувають під захистом міжнародного гуманітарного права);

- систематичне оцінювання очікуваної конкретної та прямої військової переваги в разі постановки завдання на знищення цілі;
- систематичне оцінювання потенційної побічної шкоди;
- визначення обмежених чи заборонених засобів або методів ведення бойових дій (наприклад, заборона хімічної та біологічної зброї);
- вибір ефективних заходів, щоб уникнути або хоча б звести до мінімуму потенційний ризик побічної шкоди, наприклад, підбір відповідних засобів ураження (обмеження або заборона певної зброї); вибір відповідного часу (наприклад, напад, коли немає цивільних працівників або принаймні коли їх мінімальна кількість); «рухомий» артилерійський вогонь; здійснення скоригованого вогню; визначення рубежів заборони ведення вогню; обмеження використання деяких видів боєприпасів;
- механізм (включаючи визначення термінології в процесі прийняття рішень) для ефективного балансування між передбачуваною військовою перевагою та потенційним ризиком побічної шкоди (пропорційність);
- засоби для відображення цього балансу у рішення командира (щоб мати змогу ознайомитись із отриманим досвідом та визначенням найкращих практик);
- заходи, які здійснюються під час усіх операцій, з метою постійного перегляду питання військової необхідності атаки та її наслідків на місці; вчасне застосування відповідних запобіжних заходів, коли принцип пропорційності протиставляється здійсненню нападу/атаки (включаючи їхнє скасування).

Правила застосування сили

29. Як мінімум, правила застосування сили повинні містити юридичні зобов'язання в межах ПЗК, що виконуються в більшості ситуацій, і бути адаптованими до плану дій. З військових і політичних причин вони можуть накладати більші обмеження порівняно з нормами ПЗК. Командир та офіцери штабу часто обговорюють наявні правила застосування сили з вищим командуванням або з тими, хто відповідає за правила застосування сили, з метою отримати ту свободу маневру, яку вони вважають необхідною для виконання свого завдання. Правила застосування сили повинні надавати достатню свободу, щоб командир міг досягти своєї військової мети, але не більше того. Залежно від свого рівня командирові, можливо, доведеться адаптувати правила застосування сили, отримані від керівництва, для підлеглих (тобто перетворити на індивідуальні правила застосування сили для підлеглих згідно з їхніми завданнями за призначенням). Тому часто правила застосування сили можуть накладати додаткові обмеження на діяльність підлеглих, при цьому вище командування зберігає певні повноваження з регулювання застосування конкретних правил, коли це необхідно. Порядок прийняття рішень або інструкція з прийняття рішень повинні містити такі питання:

- рівні повноважень і порядок розробки (на вищому рівні), ведення переговорів (між командиром та його вищим керівництвом) або адаптування для підлеглих правил застосування сили, які відповідають нормам ПЗК;
- механізм забезпечення під час розробки правил застосування сили спільної роботи між юридичними радниками командира та офіцерами, які відповідають за планування операцій;
- процес, який допомагає доопрацювати правила застосування сили й у разі потреби потенційно обмежити їхню дію з метою забезпечення їх відповідності ПЗК. Такий процес здійснюється до отримання підлеглими правил застосування сили;

- постановка завдання належним чином підготовленим офіцерам з метою виконання зазначених вище заходів під час розробки плану дій;
- механізм особистого схвалення правил застосування сили командиром, коли він обирає певний план дій;
- доведення правил застосування сили до відома підпорядкованих підрозділів та підготовка їх до застосування й дотримання викладених норм.

Навчання (тренування)

30. Переваги та недоліки планів дій мають бути розглянуті з урахуванням певних параметрів, щоби врахувати вказівки командира, віддані після проведення аналізу поставленого завдання. Якщо час дозволяє, за кожним планом дій можна провести воєнну гру (навчання), щоби визначити, який з них слід використати. Коли два або більше планів дій є еквівалентними за своїм військовим ефектом та однаково успішними, то це має бути такий план дій, який матиме менший вплив на осіб, об'єкти, інфраструктуру й райони, які перебувають під захистом міжнародного гуманітарного права. Під час проведення воєнної гри (навчання), моделювання чи аналогічних заходів для перевірки або оцінювання варіантів дій процес прийняття рішення або інструкція з прийняття рішень повинні враховувати такі питання:

- оцінювання гуманітарних наслідків різноманітних варіантів дій, що слід включити в ролі одного з факторів під час прийняття рішення;
- заходи з відпрацювання такого оцінювання та прийняття рішення (щоби дати можливість використати отриманий досвід та визначити найкращі практики).

ПРИЙНЯТТЯ РІШЕННЯ КОМАНДИРОМ

31. На кожному етапі процесу прийняття рішень командир, після завершення самостійної роботи або отримання пропозицій штабу, приймає остаточне рішення за планом дій та постановки завдання підлеглим. Цей обов'язок охоплює військові, командні, індивідуальні та правові аспекти й виконується протягом всієї операції завдяки реалізації постійної функції командира із здійснення контролю. Командир у разі потреби повинен мати можливість залучати юридичного радника під час вибору плану дій. Відповідно процес прийняття рішень або інструкція з прийняття рішень мають враховувати такі аспекти:

- наявність юридичних радників на різних рівнях для виконання їхніх завдань (їхня кількість, доступ до командира, наявність у військових частинах і підрозділах, що забезпечується незалежно від чисельності особового складу підрозділу);
- механізм можливості консультування командира з юридичними радниками, коли у складі штабу немає власного спеціаліста.

Завершення планування

32. Командир повинен вибрати серед різних можливих планів дій такий, який, на його думку, забезпечить максимально ефективне виконання поставленого перед ним завдання. Проте, коли можливий вибір між однаково ефективними планами дій, перевагу слід віддавати тому, що спричиняє найменший потенційний вплив на осіб, об'єкти, інфраструктуру та райони, які

перебувають під захистом міжнародного гуманітарного права. Тому запропоновані плани дій повинні мати юридичне обґрунтування й супроводжуватися описом, що міститиме пов'язані ризики стосовно нанесення збитку та оцінювання з погляду пропорційності. Процес прийняття рішень повинен надавати командирі інструменти, які дозволять йому прийняти таке рішення:

- всі наявні елементи ведення розвідки, включаючи відомі прогалини в інформації, інтегровані в інструмент, який дозволяє командирі оцінювати ризики додаткового збитку, зокрема за допомогою ідентифікації осіб, об'єктів, інфраструктури та районів, які перебувають під захистом міжнародного гуманітарного права, та, в разі потреби й наявності часу — направити запит на отримання оновленої інформації або перевірки наявних даних;
- перелік усіх підтверджених військових цілей із зазначенням їхньої пріоритетності та оцінюванням балансу між військовими перевагами, яких вони можуть досягти під час здійснення нападу на них, порівняно з додатковим збитком, який може бути нанесений;
- формат представлення командирі інформації з очікуваними масштабами нанесення додаткового збитку, пов'язаного із запропонованими планами дій;
- рекомендації щодо законності наявних методів та засобів (наприклад, запалювальна зброя, міни, маркування мінних полів), які використовуватимуться під час різних варіантів воєнних дій, а також рекомендації щодо вибору тих засобів і методів, які можуть призвести до мінімальної шкоди особам, об'єктам, інфраструктурі та районам, які перебувають під захистом міжнародного гуманітарного права;
- аналіз правил застосування сили, отриманих від вищого керівництва, та їх доведення до підлеглих підрозділів відповідно до їхніх конкретних завдань.

План маневрування

33. Після того, як командир обере найбільш прийнятний план дій, його штаб складає проекти планів виконання

операції (плани маневрів). Плани маневрів визначають, де, коли і яким чином командування має намір досягти своєї мети стосовно супротивника, щоб підлеглі зрозуміли, яку роль мають відігравати в операції та якого результату вони повинні досягти. У плані маневрів слід враховувати потенційну побічну шкоду для осіб, об'єктів, інфраструктури і районів, які перебувають під захистом міжнародного гуманітарного права, внаслідок характеру, руху та використання різних наявних сил і засобів. Необхідно постійно оцінювати запобіжні заходи, зокрема, щоб забезпечити повагу до принципів розрізнення та пропорційності на кожному рівні командування й на будь-якому етапі бойових дій і під час проведення операції. У процесі прийняття рішень слід звернути увагу на:

- визначення часу для прийняття цих запобіжних заходів в процесі прийняття рішення;
- вимогу щодо розташування військових об'єктів (наприклад, бойових частин, підрозділів тилового забезпечення, технічного обслуговування, майстерень) на максимальному віддаленні від осіб, об'єктів, інфраструктури та районів, які перебувають під захистом міжнародного гуманітарного права. У випадку, коли це неможливо, необхідно точно окреслити законні військові цілі і вживати запобіжних заходів щодо захисту цивільного населення (наприклад, проведення евакуації, збору людей і маркування місця знаходження укриття, ефективного попередження населення, «за винятком, коли обставини не дозволяють зробити це» перед нападом, та використання альтернативних маршрутів руху тощо);
- важливість розміщення медичних підрозділів або мобільних шпиталів подалі від бойових частин та військових цілей, коли це можливо. Таке рішення має бути пов'язане з використанням захисних емблем відповідно до норм права, згідно з якими заборонено зловживання захисними емблемами, а також віроломства (тобто дії, спрямовані викликати довіру супротивника, змусивши повірити його, що він або

повинен надати захист, передбачений ПЗК, або сам користується таким захистом, з метою вбивства, поранення або захоплення супротивника);

- перевірку розпізнавальних знаків особового складу збройних сил та осіб, які слідують за збройними силами (наприклад, уніформа, посвідчення особи, особисті жетони, розпізнавальні захисні емблеми для некомпантів), у тому числі отримані за контрактами або реквізовані засоби, які підлягають обліку (наприклад, транспорт);
- наявність достатніх ресурсів для належного повождення з пораненими, хворими, потерпілими внаслідок корабельних аварій, померлими та захопленними в полон, вживання необхідних заходів (наприклад, пошук, збір, ідентифікація, передача, охорона, притулок) та відповідних процедур, потрібних для виконання зобов'язань згідно з ПЗК (включаючи ідентифікацію осіб, реєстрацію та передачу інформації вищому керівництву);
- рекомендації щодо потенційного утримання медичного та духовного персоналу супротивника (тобто для догляду за своїми пораненими і хворими або для догляду за полоненими);
- визначення військових трофеїв (тобто озброєння й військової техніки супротивника), порядок роботи з ними та їх використання за призначенням;
- визначення розташування, проведення розвідувальних заходів та організацію пунктів збору, допитів та таборів для захоплених осіб;
- позначення місць розташування й порядку поховання рештків тіл загиблих;
- очікуваний рівень повноважень посадової особи, якій дозволяють зняти захист з об'єкта культурної спадщини;
- організацію взаємодії з місцевими органами влади, де це необхідно, під час виконання завдань.

Під час виконання

34. Відповідальність командира за застосування правових норм розповсюджується на всі етапи виконання завдання за допомогою здійснення постійного контролю. Вибраний план дій командира повинен відображати цю відповідальність і бути оптимальним варіантом, який забезпечить виконання цієї вимоги. Процес прийняття рішень або інструкція з прийняття рішень мають містити положення щодо:

- постійного моніторингу та звітності стосовно ступеня завданої побічної шкоди;
- можливості командира протягом всієї фази виконання завдання змінити, зупинити або скасувати його виконання або конкретних елементів плану дій, якщо виявиться, що отримана побічна шкода буде надмірною порівняно з очікуваною військовою перевагою;
- заходів, необхідних для здійснення контролю за законністю кожного елемента виконання, які є невід'ємною частиною функції контролю;
- засобів, які є в розпорядженні командира й забезпечують запобігання або припинення порушення ПЗК.

ПРАВО ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ У БОЙОВИХ НАКАЗАХ

35. Бойовий наказ повинен містити мінімально необхідний обсяг інформації для того, щоб командири підпорядкованих формувань та підрозділів діяли цілеспрямовано, видавали власні розпорядження та забезпечували координацію виконання поставлених завдань. Застосування ПЗК не має бути сформульовано як окремий елемент або доповнення до основних елементів бойового наказу. Інтеграція юридичних аспектів у накази повинна бути логічним результатом їхнього включення в кожен етап процесу прийняття рішень. Накази мають чітко передавати підлеглим будь-які потенційно значні ризики побічної шкоди або інші гуманітарні проблеми, виявлені під час роботи особового складу штабу та в процесі прийняття рішень. На оперативному рівні конкретний бойовий наказ може бути доповнений більш загальним документом з окремими інструкціями щодо застосування сил і засобів, у якому представлені загальні інструкції щодо розгортання сил і засобів. Коментарі в цьому розділі стосуються бойового наказу, але, де це доречно, висвітлені питання можуть бути розглянуті в бойовому наказі або загальному документі з інструкціями щодо застосування сил і засобів.

Загальна обстановка

36. **Загальні відомості.** Розділ «Загальна обстановка» дає підпорядкованим командирам загальне розуміння поточної та запланованої обстановки (включаючи замисел вищого командування) і таким чином забезпечує оперативний контекст майбутніх наказів вищого командування. Розглядаючи загальну обстановку, підпорядковані командири мають зрозуміти військову необхідність поставленого завдання та виявити можливі гуманітарні наслідки, які можуть виникнути під час або внаслідок його виконання. Порядок дій або інструкція, де вказуються формат та зміст бойових наказів, мають містити такі питання:

- визначення правових меж для осіб, які отримують накази, з використанням відповідної термінології та достатнім рівнем деталізації. Це особливо важливо під час проведення багатонаціональних операцій, коли різні елементи сил можуть керуватися різними національними настановами. Бойовий наказ має чітко визначити правові межі, які стосуються всього особового складу;
- ключові райони, які потребують застосування додаткових запобіжних заходів, щоб зменшити ризик заподіяння шкоди особам, об'єктам, інфраструктурі та районам, які перебувають під захистом міжнародного гуманітарного права.

37. **Війська супротивника.** Пункт «Війська супротивника» дає загальне розуміння організації, можливостей, слабких сторін та намірів супротивника. На додаток до цих необхідних елементів повинна бути доступна адекватна інформація, щоб підлеглі командири здійснювали планування роботи з різними категоріями особового складу супротивника, включаючи осіб, які захоплені в полон. Тому цей пункт має містити конкретні вказівки щодо правового статусу різних категорій супротивника й відповідного поводження з ними. Порядок дій або інструкція, які деталізують

формат та зміст бойових наказів, повинні розглядати такі питання:

- опис та ідентифікація сил супротивника (включаючи, крім іншого, особовий склад збройних сил супротивника, а також осіб, не захищених від нападу, тобто цивільних осіб, які беруть безпосередню участь у бойових діях), іншого особового складу супротивника та військових цілей;
- можливі дії супротивника та їхній потенційний вплив на гуманітарну ситуацію та осіб, які перебувають під захистом міжнародного гуманітарного права;
- очікуваний масштаб потенційних втрат супротивника та кількість полонених.

38. Свої (або дружні) сили. Основною метою пункту «Свої (дружні) сили» є визначення умов, у яких командир виконує завдання. Необхідно оцінити поточний вплив діяльності дружніх сил та ведення бойових дій на гуманітарну ситуацію, в якій перебуває місцеве населення. Порядок дій або інструкція, що деталізує формат та зміст бойових наказів, повинні містити такі питання:

- склад своїх (дружніх) сил та різний статус осіб, які можуть перебувати поблизу (наприклад, комбатанти і некомбатанти збройних сил, цивільне населення, яке безпосередньо бере участь у бойових діях, цивільні особи, які слідує за збройними силами тощо);
- підготовка до забезпечення дотримання правових норм (наприклад, розпізнавальні знаки, знання прав та обов'язків власних сил, відповідні засоби тилового забезпечення і зв'язку).

39. Придані та виведені з підпорядкування сили й засоби. ПЗК встановлює відповідальність командира як щодо особового складу збройних сил під його командуванням, так і стосовно інших осіб, що перебувають під його контролем. Командир несе однаково відповідальність як за тих, хто спочатку був або

постійно перебуває під його командуванням, так і за тих, хто приєднався до виконання конкретного завдання чи місії. Відповідно порядок дій або інструкція з деталізації формату та змісту бойових наказів повинні розглядати такі питання:

- встановлення такого рівня управління та контролю, щоб командир був належно поінформований щодо всіх вжитих йому підпорядкованими підрозділами заходів;
- встановлення новим командиром впливу на придані підрозділи на початковому етапі його керівництва, зокрема для забезпечення дотримання норм ПЗК;
- негайне інформування приданих підрозділів щодо місць розташування та умов, у яких розміщені особи, об'єкти, інфраструктура та райони, що перебувають під захистом міжнародного гуманітарного права, та гуманітарної ситуації в їхній новій зоні відповідальності.

40. Навколишнє середовище. Цей пункт, що стосується погоди, рельєфу місцевості та уваги до цивільного населення, повинен надавати підлеглим відповідну інформацію про гуманітарну ситуацію в зоні відповідальності, в тому числі на території, яка перебуває під контролем супротивника, та про можливий розвиток подій. Очікуваний вплив операцій на навколишнє середовище та зокрема на цивільне населення, а також їхні можливі дії (наприклад, масовий рух) мають бути доведені до підпорядкованих підрозділів. Цей пункт також повинен використовуватися для чіткого визначення місць у районі операцій, що утримують небезпечні сили (тобто дамби, греблі або ядерні електростанції) або культурні цінності (наприклад, стародавні пам'ятники, будівлі, які мають історичну чи художню цінність, і т. ін.) і чітке зазначення наявних обмежень для їхнього захисту. Порядок дій або інструкція, що деталізує формат та зміст бойових наказів, повинні містити подальші питання.

- **Особи та місця, які перебувають під захистом міжнародного гуманітарного права:**
 - характер та розташування конкретних осіб, об'єктів інфраструктури та районів, які перебувають під захистом міжнародного гуманітарного права та опинилися у сфері інтересів підрозділу, включаючи райони, підконтрольні супротивнику. У разі потреби можуть бути окремо визначені об'єкти, необхідні для виживання цивільного населення, споруди, які становлять небезпеку, та захищені культурні цінності.
- **Гуманітарна ситуація:**
 - відповідна гуманітарна ситуація (охорона здоров'я, запаси їжі та водопостачання, медичне забезпечення та інше), допоміжна інфраструктура (наприклад, лікарні, сховища для зберігання продуктів харчування) та пов'язані з цим проблеми в поточній ситуації (включаючи здатність цієї інфраструктури витримувати додаткові навантаження гуманітарного характеру);
 - оцінений ризик, масштаби, місця розташування та напрямки переміщення населення;
 - оцінювання потенційних жертв серед цивільного населення та спроможності цивільних органів влади вживати відповідних заходів.
- **Гуманітарні ризики:**
 - очікувані ризики та наслідки для:
 - осіб, об'єктів, інфраструктури та районів, які перебувають під захистом міжнародного гуманітарного права;
 - гуманітарна ситуація;
 - навколишнє середовище;
 - як наслідок таких факторів:
 - очікуваний план дій супротивника та заплановані операції дружніх сил;
 - близькість осіб, об'єктів, інфраструктури та районів, які перебувають під захистом міжнародного гуманітарного права, до прогнозованих військових цілей;

- метеорологічні чи географічні фактори (наприклад, температура, сильні дощі, вірогідність затоплення, час світанку та заходу сонця), включаючи несприятливі метеорологічні умови;
- місцеві архітектурні особливості (наприклад, використання деревини для житлового будівництва, що не забезпечує захист від вогню, наявність або відсутність підвалів як потенційних укриттів);
- дефіцит запасів, резервів або постачання;
- визволення небезпечних сил².

Завдання

41. Завдання, яке ставить командир у своїх наказах, своєю чергою отримано від вищого керівництва. Тому ця частина є дублюванням наказу, отриманого від вищого керівництва. Проте якщо було подано запит для перевірки/уточнення щодо його законності (або будь-якого конкретного чи запланованого завдання), роз'яснення та пояснення повинні бути передані підлеглим, щоб уникнути подальших непорозумінь. Порядок дій або інструкція, що деталізує формат та зміст бойових наказів, мають містити такі питання:

- повинна бути встановлена процедура уточнення командиром, який віддає накази, будь-яких непорозумінь щодо законності завдання (або будь-якого його елемента).

Виконання

42. **Загальні відомості.** Розділ «Виконання» достатньо детально визначає план проведення операцій, що дозволяє підпорядкованим підрозділам діяти скоординовано. Ступінь деталізації визначається ситуацією та відображає оцінювання командиром багатьох факторів, включаючи складність операції, її розуміння підлеглими, рівень їхньої підготовки, морально-психоло-

2 Наприклад, викид води та наступне затоплення після руйнування дамби, вивільнення радіологічного матеріалу після пошкодження ядерної установки або викид хмар отруйних речовин після аварії на хімічному заводі.

гічний стан і ступінь втоми особового складу цих підрозділів. Цей розділ має пояснити не тільки те, яким чином командир планує досягти своєї військової кінцевої мети, але й те, як він збирається зробити це з мінімальними негативними наслідками гуманітарного характеру. Бойові накази мають чітко визначати таке:

- оцінювання командиром імовірності нанесення побічної шкоди і негативних наслідків гуманітарного характеру, визначених у процесі прийняття рішень, а також його план щодо зменшення таких ризиків.

43. Задум операції. У цьому пункті командир висловлює своє бачення мети (чому), способу її реалізації (як він має намір реалізувати план дій для виконання свого завдання) і кому він доручає його виконання. Таким чином підлеглі розуміють, яку роль вони повинні відігравати в операції і якого результату мають досягти. Задум операцій полягає в тому, щоб оголосити вибір командира між можливими планами дій. Він має бути виражений таким чином, щоб виключити будь-яку двозначність щодо законності будь-якого завдання чи дії. Порядок дій або інструкція, що деталізує формат та зміст бойових наказів, повинні містити такі питання:

- роз'яснення командира щодо способів, якими він має намір досягти своєї мети з мінімальним ризиком нанесення побічної шкоди або негативного гуманітарного впливу;
- загальні заходи, спрямовані як на контроль маневрів, так і відкриття вогню, щоб уникнути або хоча б звести до мінімуму побічну шкоду.

44. Постановка завдань підлеглим частинам і підрозділам. Командир повинен поставити завдання кожному командиру з підлеглих підрозділів. *Бойове завдання* — це чітко й стисло сформульоване завдання, яке має виконати командир, а також його мета. Заплановані дії, які впливають з аналізу бойового завдання, мають бути зрозумілими під час доведення до кожного підле-

лого військовослужбовця. Постановка бойового завдання підпорядкованим підрозділам не повинна викликати сумнівів щодо їхньої законності або законності конкретних та запланованих завдань, які мають бути зроблені для виконання бойового завдання. Під час визначення пріоритетів для бойової підтримки та матеріально-технічного забезпечення командир повинен приділяти достатньо уваги тим завданням, які безпосередньо впливають на дотримання ПЗК. Це дозволить йому бути впевненим у виконанні своїх зобов'язань. Порядок дій або інструкція, що деталізує формат та зміст бойових наказів, повинні містити такі питання:

- точне використання спеціальної термінології для чіткої постановки завдань підлеглим з метою недопущення порушень ПЗК. Це особливо важливо під час багатонаціональних операцій, де використовується єдина загальна оперативна мова, часто тими особами, які не є її носіями;
- визначення чітких пріоритетів для підрозділів бойового й тилового забезпечення з метою постачання достатніх ресурсів для виконання завдань із дотримання ПЗК;
- надання можливості підлеглим, якщо дозволяє час та обстановка, уточнити законність отриманого завдання, його конкретного чи запланованого елементів;
- обов'язок підлеглих виконувати тільки законні накази й використовувати суто правові засоби та методи для їх виконання;
- призначення підлеглих підрозділів для виконання завдань, які є ключовими для забезпечення відповідності вимогам ПЗК:
 - використання розвідки для забезпечення безперервного оцінювання ризику побічної шкоди (наприклад, ідентифікація та перевірка військових цілей, інформація про розташування та виявлення осіб, об'єктів, інфраструктури та районів, які перебувають під захистом міжнародного гуманітарного права);

- робота із затриманими/захопленими особами, їх охорона та евакуація;
- пошук, належне поводження та евакуація поранених, хворих, потерпілих внаслідок корабельних аварій та померлих;
- поводження з воєнними трофеями;
- фізичний захист та належна повага до осіб, об'єктів, інфраструктури та районів, які перебувають під захистом міжнародного гуманітарного права, включаючи:
 - забезпечення захисту від наслідків ведення військових дій, наприклад, через надання допомоги під час проведення евакуації, реєстрації та позначення мінних полів тощо;
 - запобігання незаконним нападам, пограбуванню або мародерству, наприклад, завдяки захисту конкретних категорій осіб;
 - нанесення розпізнавальних знаків на споруди й установки, які становлять небезпеку, культурні об'єкти, місця поклоніння, недопущення нападу на них та, у разі можливості, прокладання маршрутів руху в обхід.

Взаємодія

45. **Загальні відомості.** Метою таких інструкцій є визначення заходів та засобів контролю, необхідних для виконання завдання. Доповнюючи встановлений порядок дій та заняття, цей розділ наказу надає командирі можливість віддавати конкретні вказівки підлеглим не тільки про організацію операції, але також і про запобіжні заходи, які сприятимуть дотриманню відповідних норм щодо осіб, об'єктів, інфраструктури та районів, які підпадають під правовий захист. В інструкціях повинні бути деталізовані заходи, необхідні для уникнення або мінімізації ризиків гуманітарного впливу, виявлених під час процесу планування. Порядок дій або інструкція, що деталізує формат та зміст бойових наказів, мають містити застереження, пов'язані з ПЗК, указані далі.

Час та строки проведення:

- вплив часу та строків операції на проведення розрізнення між супротивником (і дружніми військами) та особами, які перебувають під захистом міжнародного гуманітарного права, в тому числі щодо розпізнавання на полі бою, застосування сили та вибору техніки й озброєння;
- забезпечення достатнього часу для того, щоб підрозділи, на які покладено обов'язки щодо роботи із затриманими та/або цивільним населенням (наприклад, операції для забезпечення громадської безпеки), проходили відповідну підготовку й були спроможні виконувати свої завдання в межах відповідної нормативно-правової бази.

Нанесення вогневого ураження:

- заходи зі здійснення керування вогнем. У цьому випадку мають бути визначені належні обмеження, щоб уникнути або хоча б звести до мінімуму ризик нанесення додаткового збитку або негативних наслідків гуманітарного характеру;
- порядок визначення цілей має передбачати наявність переліку цілей, обмежених військовими об'єктами, характер яких є підтвердженим. Також має бути забезпечений баланс військової переваги над ризиком побічної шкоди;
- механізм контролю, який дозволяє призупинити ведення вогню або перенести його на альтернативну ціль, як тільки з'ясується, що побічна шкода вже настала або стала надмірною;
- підготовка та проведення підривних робіт строго контролюються (наприклад, оцінювання військової необхідності знищити міст порівняно з гуманітарними наслідками). Це може бути детально описано в інструкції із здійснення координації або в розділі «Бойове управління і зв'язок»;
- використання загороджень, включаючи мінні поля, у поєднанні з веденням вогню має здійснюватися з урахуванням пропорційності, як і інші види ведення

вогню прямим наведенням. При цьому мають бути враховані гуманітарні наслідки застосування цих методів. Обмеження щодо використання загородження слід застосовувати тоді, коли необхідно зменшити негативні наслідки гуманітарного характеру під час ведення операцій. Такі обмеження можуть бути введені в межах інструкції із здійснення координації або правил застосування сили.

Порядок переміщення військ:

- призначення маршрутів руху і районів бойових дій для розділення військових об'єктів, таких як об'єкти тилового забезпечення (включаючи конвої) або райони маневрування артилерії, й осіб та об'єктів, які перебувають під захистом міжнародного гуманітарного права;
- інструкції щодо відповідного рівня повноважень для прийняття рішень про повне або часткове зняття захисту з культурного об'єкта або об'єкта інфраструктури (наприклад, медичного закладу);
- інструкції щодо зменшення ризиків, спричинених схемою переміщення, для осіб, об'єктів, інфраструктури та районів, які перебувають під захистом міжнародного гуманітарного права (наприклад, встановлення зв'язків із цивільними органами влади, контроль за рухом, визначення районів проведення бойових дій, уникнення воєнної присутності в межах міст, обмежувальна політика здійснення обхідних переміщень, резервні маршрути для евакуації цивільних осіб, правила поведінки тощо);
- політика та порядок встановлення місцевого перемир'я із супротивником для пошуку, збору та евакуації поранених комбатантів або цивільних осіб, зокрема з обложених або оточених районів (наприклад, рівень повноважень для прийняття рішення, здійснення контролю та зв'язку).

Розвідка:

- на оперативному рівні бойовий наказ, як правило, визначає сфери інтересів та впливів і може містити план збору розвідувальних даних. Коли це доцільно, в інструкціях з розвідки повинно бути чітко визначено порядок проведення допитів, щоб забезпечити захист затриманих від катувань або жорстокого, нелюдського та такого, що принижує гідність, поводження;
- призначення відповідного кваліфікованого особового складу для проведення допитів у бойовій обстановці (у місці захоплення) або в місцях утримання;
- завдання для розвідки повинні забезпечувати надання достатньої інформації про осіб та об'єкти, які перебувають під захистом міжнародного гуманітарного права, з метою дотримання принципу пропорційності під час прийняття рішень у межах здійснення процесу націлювання.

Тилове забезпечення:

- призначення маршрутів та районів бойових дій для розрізнення військових об'єктів, таких як колони тилового забезпечення, й осіб і районів, які перебувають під захистом міжнародного гуманітарного права.

Тренування і навчання:

- проведення відповідних тренувань і навчань, пов'язаних із конкретним завданням, для підвищення рівня застосування норм ПЗК у конкретних операціях.

46. Правила застосування сили. Правила застосування сили можуть бути частиною інструкції із здійснення координації, додатків до бойових наказів або деталізуватися в документі з окремими інструкціями щодо застосування сил і засобів відповідно до обставин. У будь-якому разі вони представляють практичне

застосування ПЗК до діяльності осіб, які беруть участь у військових операціях. Вони виглядають як злиття юридичних та політичних обмежень, збалансованих з урахуванням потреб отриманого завдання, і тому повинні бути результатом співпраці між юридичним та політичним радниками та особовим складом оперативних підрозділів. На практиці правила застосування сили формують правила, якими повинен керуватися особовий склад збройних сил. Вони можуть змінюватися від однієї фази операції до іншої і потенційно від однієї військової частини до іншої (наприклад, правила застосування сили для медичного персоналу обмежуватимуться захистом себе та своїх пацієнтів і будуть набагато обмеженішими, ніж правила застосування сили, що використовуються до бойових підрозділів, які виконують завдання у тій самій зоні відповідальності). Тому вони відіграють важливу роль у забезпеченні дотримання норм ПЗК, і весь особовий склад повинен отримати з цього приводу детальну інформацію і пройти навчання з цієї тематики. У разі потреби тренування та навчальні тренування мають використовуватися для зміцнення ключових моментів, а також для того, щоб правила застосування сили були зрозумілими й використовувалися на відповідному рівні. Порядок дій або інструкція, що деталізує формат та зміст бойових наказів, повинні містити такі питання:

- розробка правил застосування сили, які є достатніми для досягнення успіху у виконанні завдання й не більше;
- необхідність розробки правил застосування сили офіцерами, підготовленими відповідним чином;
- потреба в правилах застосування сили повинна бути чітко доведена до всього особового складу як частина процесу віддання наказів;
- дії у відповідь щодо цивільних осіб або інших осіб, які перебувають під захистом міжнародного гуманітарного права та безпосередньо беруть участь у бойових діях (втрата захисту протягом усього періоду

- безпосередньої участі), або сумнівні випадки (поводитися так, як із цивільними особами);
- носіння та застосування окремих видів зброї медичним та духовним особовим складом (та іншими особами, які перебувають під захистом міжнародного гуманітарного права, — це представники сфери цивільної оборони, захисники культурних цінностей тощо).

47. Цивільно-військова співпраця (ЦВС). Командир має юридично оформлене зобов'язання сприяти проведенню гуманітарних операцій. Крім цього, він може вважати доцільним проведення власних операцій з питань цивільно-військової співпраці, зв'язків із громадськістю в межах інформаційних та інших подібних кампаній, спрямованих на завоювання «сердечь і умів». Ці два види діяльності є різними з правового та оперативного поглядів.

Командир зобов'язаний сприяти гуманітарним операціям, які є суто нейтральними, неупередженими та пріоритетними відповідно до гуманітарних потреб постраждалого цивільного населення. Операції з питань цивільно-військової співпраці завжди будуть зосереджені на підтримці досягнення кінцевої військової цілі. Командири повинні чітко розуміти цю відмінність та забезпечити, щоб їм підпорядковані підрозділи належно поводитися з гуманітарними установами та персоналом та самі безпосередньо проводили роботу з цивільним населенням. Порядок дій або інструкція, що деталізує формат та зміст бойових наказів, повинні розглядати такі питання:

- необхідність ефективної взаємодії з гуманітарними організаціями без намагання підпорядкувати гуманітарні операції для виконання військових планів;
- правові зобов'язання сприяти швидкому та безперешкодному пропуску (допускається огляд) вантажів, обладнання та персоналу, які здійснюють суто гуманітарні операції;

- необхідність проведення чіткого інструктажу щодо організації взаємодії підлеглого особового складу з гуманітарними організаціями;
- прийняття того факту, що інколи гуманітарні організації відмовляються від військового супроводу. У цій ситуації не можна нав'язувати своє бажання здійснювати супровід і слід поважати їхній принцип нейтралітету;
- необхідність чіткого відзначення підлеглими своєї належності до збройних сил під час проведення операцій цивільно-військового спрямування. Це потрібно для того, щоб їх не плутали з гуманітарними акторами, оскільки в іншому разі їхній нейтралітет (а відповідно й безпека) опиняться під питанням.

Тилове забезпечення

48. Загальні відомості. Служби матеріально-технічного забезпечення для виконання завдань за призначенням та під час ведення операцій, що здійснюються в інтересах бойових чи небойових підрозділів збройних сил, також повинні суворо дотримуватись норм ПЗК, суттєво зменшуючи ризик побічної шкоди, надаючи можливість особовому складу збройних сил чітко відрізнятись від осіб та об'єктів, які перебувають під захистом міжнародного гуманітарного права. Матеріально-технічне забезпечення проведення операцій (постачання, ремонт, підкріплення тощо) є складовою частиною військового потенціалу й відповідно може стати важливою ціллю для супротивника.

Загалом командири повинні забезпечити, щоб ці підрозділи відрізнялися від цивільного населення. Порядок дій або інструкція, що деталізує формат та зміст бойових наказів, мають містити такі питання:

- розміщення об'єктів тилового забезпечення (майстерень, місць накопичення сміття, командних і контрольних постів тощо) повинно здійснюватися на достатній відстані від осіб або об'єктів, які перебувають під захистом міжнародного гуманітарного права, щоб не ставити їх під загрозу;

- обов'язок захищати цивільне населення за допомогою надання укриття чи здійснення евакуації, якщо неможливо підтримувати відповідну безпечну відстань від об'єктів тилового забезпечення;
- необхідність відокремлення маршрутів руху військових підрозділів і цивільного транспорту за допомогою розділення маршрутів, встановлення часу на використання доріг тощо), якщо це не передбачено інструкціями із здійснення координації;
- вибір, де це можливо, маршрутів постачання, що уникають населені пункти, обмеження часу перетину цих територій, коли їх неможливо уникнути, заборона або суворе обмеження зупинок в таких місцях.

49. озброєння й техніка. Військова техніка та зброя повинні бути розподілені та використані на правових підставах. Порядок дій або інструкція, що деталізує формат та зміст бойових наказів, повинні містити такі питання:

- озброєння та техніка мають виділятися відповідно до поставленого завдання (наприклад, видача нелетальних засобів військам, які здійснюють операції із забезпечення внутрішньої безпеки та громадського порядку);
- заборона використовувати певну зброю в конкретній ситуації (наприклад, заборона застосування хімічної або бактеріологічної зброї, заборона використання зброї невибіркової дії, як, наприклад, міни-пастки, прикріплені до предметів, які можуть привернути увагу цивільного населення).

50. Система медичного забезпечення та евакуація. Військові об'єкти, транспортні засоби та особовий склад, які опікуються жертвами (медичні та релігійні служби), повинні мати розпізнавальні знаки, які відрізняють їх від інших збройних сил, та утримуватися від будь-якої дискримінації під час надання допомоги. Порядок дій або інструкція, що деталізує формат та зміст бойових наказів, мають містити такі питання:

- концепція пріоритету дій медичних служб відносно евакуації та догляду за жертвами (незалежно від належності жертв до своїх сил, сил супротивника або цивільних осіб);
- правильне позначення медичних установ, транспортних засобів, кораблів, літаків, вантажів та персоналу, що належить до медичних і релігійних служб, а також їхнє зобов'язання суворо дотримуватися умов, які гарантують їм правовий захист;
- зобов'язання всіх сил, а не тільки медичного персоналу, особливо після збройних сутичок, шукати, збирати та піклуватися про жертв (включаючи виявлення та належне поводження із загиблими);
- керівні вказівки щодо співпраці з цивільними або гуманітарними організаціями, волонтерами, добровольцями і т. ін. щодо організації пошуку, збору та догляду за потерпілими;
- використання різних маршрутів руху або окреме використання спільних маршрутів постачання для організації роздільного руху служб постачання і транспортних засобів, які забезпечують медичну евакуацію (мінімальна вимога — організація руху транспортних засобів в різні проміжки часу за умови використання тих самих маршрутів руху).

51. Порядок роботи з військовополоненими та особами, які утримуються під вартою, їх евакуація. На тактичному рівні в бойовому наказі слід деталізувати обов'язки тактичних підрозділів на перших двох етапах поводження з військовополоненими (захоплення та евакуації в тиліві райони, де їх утримують в організованих таборах для військовополонених. Там вони утримуються до звільнення, репатріації або, якщо для цього є підстави, судового розгляду після закінчення воєнних дій). На оперативному рівні необхідно буде врегулювати питання здійснення повного комплексу заходів щодо транспортування, догляду та належного утримання військовополонених та затриманих відповідно до ПЗК. Порядок дій або інструкція, що деталізує

формат та зміст бойових наказів, повинні розглядати такі питання:

- обов'язок поводитися з військовополоненими або іншими затриманими гуманно, не піддавати їх небезпеці й відгороджувати від цікавості натовпу, не змушувати їх робити небезпечну роботу та якнайшвидше евакуювати з небезпечних районів;
- статус медичного та релігійного персоналу супротивника, який не є військовополоненими, але утримується з метою надання допомоги військовополоненим;
- відповідна підготовка персоналу, який матиме безпосередній контакт із затриманими (охоронці, особи, які проводять допити та ін.);
- відповідний вибір пунктів збору військовополонених та (на оперативному рівні) місця розташування табору (на віддаленні від районів, які підпадають під обстріли, на безпечній відстані від військових цілей тощо);
- обмеження щодо інформації, яку повинен надати військовополонений (звання, ім'я, особистий номер, дату народження), та заборона на будь-який примус для отримання іншої інформації від нього;
- поінформованість особового складу своїх сил щодо обсягу власних прав та повноважень під час захоплення та утримання в полоні.

Бойове управління і зв'язок

52. Загальні відомості. Застосування правових норм безпосередньо залежить від особистої участі командира (та його штабу). Під час кожного етапу операції командир повинен бути готовий реагувати на зміни, які впливають на дотримання принципу пропорційності, зупиняти або змінювати плани нападу, якщо ризик побічної шкоди починає перевищувати очікувані військові переваги, та діяти, щоб запобігти або припинити порушення норм ПЗК, що відбувається під його командуванням. Для досягнення виконання цих вимог командир повинен мати точну інформацію щодо ходу

бойових дій, яка має передаватися йому через ефективні системи командування та контролю, а також отримувати відповідні актуальні інформаційно-аналітичні матеріали від свого штабу. Командир має завжди бути в змозі вживати заходів для припинення порушення закону. Саме він зобов'язаний забезпечити належні заходи для дотримання принципу верховенства права. За потреби командир має надавати необхідну юридичну консультацію компетентний юридичний радник. Перед початком операцій командир зобов'язаний пересвідчитись, що особовий склад його штабу має належний рівень підготовки для здійснення керівництва бойовими діями в межах закону.

53. Управління військами (силами). Застосування правових норм, інтегрованих у процес прийняття рішень та наказів, має залишатися важливим елементом у виконанні завдання через постійний контроль з боку керівництва (і штабу). Порядок дій або інструкція, що деталізує формат та зміст бойових наказів, повинні містити такі питання:

- особиста відповідальність кожного командира та підлеглого за дотримання норм ПЗК під час планування, постановки завдання та його виконання;
- вимога до порядку управління бойовими діями, у відповідності з якою такий порядок має забезпечувати отримання командиром достовірної інформації, щоб він був обізнаним про порушення ПЗК, які відбуваються, або, ймовірно, матимуть місце під його командуванням;
- наявність і залучення на необхідному рівні компетентного юридичного радника (або юриста з військовою підготовкою чи бойового офіцера з відповідним юридичним досвідом), щоб надати підтримку командиру в юридичних питаннях під час процесу прийняття рішень, а також у здійсненні контролю за виконанням завдання;

- необхідність на оперативному рівні забезпечувати систематичне підсумкове звітування про заходи, які можуть призвести до побічної шкоди, та за можливості визначення ймовірних причин, щоб можна було вжити заходів для недопущення їх у майбутньому.

54. Обмін інформацією та звітність. Паралельно з виконанням значних оперативних функцій та здійсненням тилового забезпечення система зв'язку повинна дозволяти циркуляцію та управління інформацією, що стосується виконання норм ПЗК. Порядок дій або інструкція, що деталізує формат та зміст бойових наказів, повинні містити такі питання:

- зв'язок та комунікації між особами, відповідальними за дотримання конкретних норм ПЗК (група визначення цілей, підрозділ цивільно-військової співпраці, юридичні радники тощо), та командиром для того, щоб дозволити здійснювати контроль та вносити можливі корективи щодо дотримання норм ПЗК;
- спроможність підлеглих командирів оперативного чи тактичного рівнів повідомляти про місцеву гуманітарну ситуацію, можливі її зміни та будь-які наслідки в разі виникнення цих змін;
- спроможність ефективного попередження населення перед нападом (технічні засоби для трансляції попереджувальних повідомлень, інформаційних матеріалів, гучномовців, використання мови місцевого населення у вербальній чи візуальній комунікації, здійснення попереджувальних поодиноких пострілів чи автоматної черги пострілів тощо);
- можливість спілкування з місцевим населенням для вирішення їхніх гуманітарних проблем: особовий склад (перекладачі) та допоміжні засоби (словники, гучномовці тощо);
- вимога доповідати за підпорядкованістю про суттєву побічну шкоду (у разі її зростання);
- систематичне направлення інформації про особу, долю та місце перебування жертв військових кон-

фліктів (поранених, померлих, військовополонених та ін.) або цивільних інтернованих осіб до національного інформаційного бюро або Центрального агентства з розшуку МКЧХ.

ЦІЛІ ТА ЗАВДАННЯ

Міжнародний Комітет Червоного Хреста (МКЧХ) є неупередженою, нейтральною та незалежною організацією, цілі й завдання якої мають виключно гуманітарний характер і полягають у тому, щоб захищати життя й гідність людей, що постраждали через збройні конфлікти та інші ситуації насильства, і надавати їм допомогу.

Поширюючи та зміцнюючи гуманітарне право й універсальні гуманітарні принципи, МКЧХ докладає усіх зусиль для того, щоб запобігти стражданням людей. МКЧХ, заснований у 1863 р., стоїть біля витоків Женевських конвенцій та Міжнародного руху Червоного Хреста і Червоного Півмісяця. МКЧХ керує діяльністю Руху щодо надання міжнародної гуманітарної допомоги в ситуаціях збройних конфліктів та інших ситуаціях насильства, а також координує її.

МКЧХ

